

Rəsul RZA

SON GECƏ

Mən Hələbə
nə Kərəm kimi
Əsli sevdası ilə,
nə Qərib kimi Sənəm eşqiylə
gəlmişəm.
Nə başımda sərgərdanlıq havası,
nə didərgin,
nə qaçqın kimi gəlmişəm.
Nə hər b əsiriyəm,
nə qərib.
Məni bura
görmək, götürmək həvəsi gətirib.
Yer üzünün
neçə-neçə ölkəsindən biridir
Suriya;
Hələb onun qədim şəhəri.
Gəldim Hələbə
mülayim havalı
bir payız səhəri.

Modern memarlıq
necə də dəyişib
simasını Hələbin.
Binalar var –
əsrin tələbi.
Geniş xiyabanları da var,
dar dalanları da.

Bu gün xəbərli meydanları da,
tarixə şahid olanları da.
Bir yanda
müasir biçimli
universitet binası.
Bir yanda
günlər görmüş,
yüz illər ötürmüş
Sitadel – Qala.
Dişi tökülmüş
qanıq yırtıcıya
bənzədəcəkdim az qala!
Bir yanda
Qaladan qopub düşmüş kimi
yastı-yapalaq evlər.
Qala məşhurdur
keşməkeşi, qanlı döyüşləri,
zülm, işgəncə yolu –
küçələriylə,
harın fatehləri,
qorxunc yeraltıları,
vahiməli gecələriylə.
Qala yanında alçacıq
bir ev də var:
nə təntənəli qonaq qapısı,
nə zər-ziba naxışlı divarları,
nə göz qamaşdıran gözəlliyi,

nə pəncərələrin
incə şəbəkə təzəliyi
Qalanın zəhmli şöhrətindən
daha şöhrətli,
tarix səcdəli...
Bu binada
xalqlar hörmətli bir məzar,
uzun sükut içindədir.
Beş yüz ildən artıqdır
burda yatır şirvanlı qərib,
illərin qalağından
uca dağ zirvəsi kimi yüksəlib.
Ölümündən keçib
əsr-əsr zaman karvanı.
Bu gün ölümsüzlüyü
ölkə-ölkə dolaşır cahanı.

Dərin bir həyəcanla
açılır, sıxılır
qəlbim –
deyilməmiş sözlər qını!
Başlayıram
Son gecənin
qəmli mərdlik dastanını.

Son gecədir.
Saysız gecələr olub
bundan qabaq,
sonsuz gecələr olacaq.
Bu gecə son gecədir.
Həm başlanğıc,
həm nəticədir.
Qala susur, ət yeyib,
qan içib xumarlanan
yırtıcı kimi
hərdən keşikçilərin
səsi gəlir..
Allah! Allah!
Bu səsdə həm qorxu var,
həm səksəkəli ümid.
Zindan qapıları bağlıdır
kilid-kilid.

Zindan divarları qazıq-qazıq,
dolaşıq, aydın yazı.
Neçə ildir, neçə əsrdir
nəsil-nəsil insan
arzusunu, ümidini
bu daşlara qazıb,
bu daşlara yazıb.

“Qardaşımı dünən asdılar,
bu gün asacaqlar məni;
demədim onlar deyəni”.
“İxtiyarlılar qan çir,
boyun əyimmi bir can için!”
“Anam ağlamasın.
Sevgilim qara bağlamasın”.

Yazılardan pozulub çoxu.
Yazılarda inam, mətanət,
kədər, qorxu.
Zaman keçdikcə pozulub çoxu.
Neçə il, neçə əsr
nəsil-nəsil insan səsi
susdurulub bu məhbəsdə,
bu daş qəfəsdə.
Orda, burda qurumuş qan izi.
Kim sayıb, kim sayacaq
gələnləri, gedənləri,
ümidli, ümitsizi.
Burda keçir son gecəsi
İmadəddinin.
Bir küncdə
diz üstündə oturub:
nə görkəmində məyusluq,
nə gözlərində kin.
Sakitdir.
Tələtümü susmuş
dərya kimi,
Ömrü varaqlanır gözündə
qarışıq, dumanlı rəya kimi.
Vətən!
Qarlı dağlar!
Xəzər – dənizlərin gömgöyü!
Dərələrdə çözülen
yumaq-yumaq buludlar!
Firuzə qübbəli
şirvan göyü.
Dostlar, yaxınlar.
Ömürdən bezmişlər.
Varının qulu,
gücünə arxayınlar.
Qürbət yolları –
uzun, cansıxıcı.
Otsuz, çiçəksiz səhrələr.
Meyvəli bağlar.
Şamaxının, Naxçıvanın, Təbrizin
ağlı-qaralı üzümləri.
Çətin sınaq günləri,
əzab dözümləri...

Qan!
Qan!
Fəryad!
Fəryad!
Ölümdən betər ömür günləri
Qurtuluş qapısı – ölüm.
Sərt üzlü həyat.
At belində igidlər.
“Ya haqq!” deyən müridlər,
Cıdır, şənlik, düyün.
Ağlı-qaralı ömür, gün.

Xəyal üz tutduqca geri,
açılır ötən günlərin
pırtlaşıq naxışlı səhifələri.
Uşaqılıq illəri:
pəl-ağac, dirədüydü.
Bayram günləri:
Əlvən yumurta qatarı.
Qızbənövşə – bulaq.
Frit dağının yamaqları.
Al-yaşıl çəmənliklər
xalça-xalça, xalı-xalı.
“Sarı torpaq” məhəlləsi.
Məlhəm-Xaqani yurdu.
Bakının Qız qalası.
Səbayelin xərabələri.
Çırpınır, çırpınır
vəcdə gəlmiş xəyalı.
İki qara gözün gileyli baxışı.
Sevincin, kədərin qurama naxışı.
Dodaqları titrəyir
acı təbəssümlə.
Süzülür zindanın döşəməsinə
xatirələr diyarından
bir neçə sətir,
bir neçə cümlə.
Şirvanın yastı yolları.
Su daşdı, basdı yolları.
Vətən uzaq, ömür qısa,
Cəlladlar kəsdi yolları.
Ayrılır köynəkli fikirlərdən,
nigaran yuxudan ayılan kimi.
Dodağından silinir
kövrək, acı təbəssümü.
Keşikçini çağırır:
“Nicat! Nicat!”
Keşikçi qoca qapıda hazır.
– Şeyx, nədir əmrin?
– Amirlər pərqu yataqdadır.

Ömür saatları sayılı
dustağam mən.
Nəsimi ah çəkir
uzun, dərin.
“Əmrin yox, rıcam var:
Burda şam ərimiş
bir cam var,
apar onu,
Bir yeni şam gətir,
qalan ömrümə bəsdir”.
Keşikçi əlini qoyur
gözlərinə:
“Şeyxin buyruğu
mənə müqəddəsdir”.
Bu zaman,
tükürpədən bir qışqırığ
daş divarlara
dəyib-dəyib qayıdır.
Nəsimi diksinir.
Soruşur:
“Nicat, bu nə səsdir?”
Qoca susur.
Sanki dodaqları
yapışib bir-birinə.
Sonra acı-acı deyir:
“Yem verirlər ac şirlərə”.
“Nicat kişi, bu ki insan səsidir.
Nə pələng bağirtisidir,
nə şir nərəsidir”.
“Doğrudur, ya şeyx!
Bu, üç gün ac saxlanmış,
şirlərin qəfəsinə atılan
cavan əsirin səsidir.
Bax, susdu bir anda.
Belə fəryad bağirtisi
tez-tez olur bu zindanda
ixtiyarlıların
gözünü qan tutanda”.

Nəsiminin quruyub dodaqları,
Quruyub boğazının yolu
Düşünür: “Nələr, nələr
törətməyə
qadirsən, insan oğlu!”

Xəyal aparır onu
üç gün əvvəlki
“Divan evinə”
Qəzəbli üzlər.
Kinli gözlər.

Hərəkətlərdə, sözlərdə
riya, riya.
Haqq adından haqsızlıq,
ağlı-qaralı yalan.
Göz yaşı dərya-dərya.
Bəxt qara, tale bədqıllıq.
Nə sidq, nə iman!
Nə axtaran var
doğrunu, günahı,
sübutlu suçu.
Hər yanda ixtiyarlıların
xəbərçiləri.
Hər yerdə muzdlu çuğulçu.
Hər evin divarı
baş qazinin, valinin, zahidin
casus qulağı.
Könüllərə kölgə salır
fitvanın qara bayrağı.
Oğul atadan,
ata oğuldan deyici.
İxtiyarlılar
hər gün xəbər tutur:
kim nə yeyir,
kim nə içir,
kim nə deyir.
Azad düşüncə,
azad kəlam yasaqdır.
Dindən dişqarı deyər,
damğalanmışlarla
xoş-beş, salam yasaqdır.
Düşünmək yasaq,
Demək yasaq,
Görmək yasaqdır.

Ehkamlar, təsvirlərlə
zindanlanıb bu inam ölkəsi.
Ürəklərdə, üzlərdə
nigaran ölümə bağlı
ruhani kölgəsi.

İmadəddin düşünür:
“Nədən,
insanlığın izzirab yolu
belə uzun, belə sonsuzdur.
Əsrlər boyu
güc ədaləti susdurur.
Yox!
Yox!
İşıqlı günlər gələcək!
Bir-birindən mənalı,

bir-birindən göycək.
İnsan görəcək,
görəcək eşqin ülviyyətini!
Azad fikir,
azad kəlam olacaq
dünyanın bəzəyi!
Din dəllallarından
yaxa qurtaracaq insan.
Nə cənnət vədi,
nə cəhənnəm qorxusu,
nə tonqallardan ətrafa yayılan
insan ətinin acı qoxusu.
Hər kəsin qəlbində
qadağasız etiqaq, iman.
Könlü xoş,
vahiməsiz yaşayacaq
xilqətin əşrəfi,
dünyanın böyük memarı,
Allahın yer üzündə
təcəssümü – “İnsan!”
Belə düşüncələr içindəydi
İmadəddin –
didərgin oğlu
şöhrətli torpağın,
qədim, böyük millətin.
Nə bilsin ki,
nə bilsin ki,
hələ uzun əsrlər,
insanlığın yolu
izzirablar, dözümlər
yolundan keçəcək...
Bir gün,
Şirvan oğlu Sabir də
haqsızlığın, xalq dərdirinin
acısını içəcək.
Səslənəcək yana-yana
üz tutub dövrana:
“Daş qəlbli insanları
neylərdin, İlahi!
... Artıqca həyasızlıq,
olur el mütəhəmmil,
hər zülmə dözən canları
neylərdin, İlahi!
Bir dövrdə ki
sidq, vəfa qalmaqacaqmış,
bilməm belə dövrənləri
neylərdin, İlahi!”
Nəsimi sanki təkrar edir:
“İlahi!
Mən ki səni danmamışam.

Səni dərk etmişəm özümdə.
Yalanlara, riyalara,
fikir küləliyinin
müqəddəsliyinə inanmamışam.
Nə riya olub,
nə yarınmaq
şerimdə, sözümdə,
nə şöhrət, nə sərvət olub
gözümdə.
Məndə iki cahən sığdı,
sığa bilmədim bu cahana.
Yaşadım insana məhəbbətlə
içimdən yana-yana”.

Qoca Nicat şam gətirir.
Düzülür bir parça kağıza
qərib şairin
son şerinin incik sətri.
Yazır, yazır bir kəlməsini pozmadan.
Gözlərində canlanır
qanlı sabah, ağırlı dövrən.
Yazdıqlarını yoxlayır diqqətlə,
aram-aram.
Sakit və qəti deyir:
Dönmərəm!
Qayıtmaram!
Sonra oxuyur yazdığı.
Qoca dinləyir
nəfəsini dərmədən.
Oxuyur son şerini
zindan mənzilində
böyük dərbədə:
“Cana, səndən hər nə kim gəlsə,
cigərlər ağrımaz.
Həq bilir, bir nuş üçün
yüz niş vururlar, ağrımaz.
Yarı sevməkdənmidir,
ya aşinalıqdanmıdır,
Cismimi sərpa-qədəm
min kəz yararlar, ağrımaz.
Zahidin əfsanəsindən
soydular nahaq məni,
Həq bilir, səndən şəha,
açuq bəsirlər, ağrımaz.
Zahidin bir barmağın kəssən,
dönər həqdən qaçar,
Gör bu gerçək aşiqi
sərpa soyarlar, ağrımaz”.
Sükut udur zindan otağını,
qocanı, şairi,

şöləsi titrəyən,
sönhasən olan şamı.
Susur Qala.
Susur Hələb.
Susur bir küncdə tozlu canamaz.
Susur naxışlı su camı.
Sükutu pozur qoca:
“Ya şeyx, niyə tövbə etmədin?
Səni bağışlardı məzhəb, din”.
İmadəddin qaldırır başını,
deyir:
“Qoca!
Böyük həqiqətə,
doğru sözümə tövbə deyimmə?
Hər yanda
zölmü səfaləti
görən gözümə tövbə deyimmə?
Ülvi gözəlliyə – Kəbəmə,
ləkəsiz məhəbbətə,
insan adına bağlı həqiqətə
tövbə deyimmə?
Mən deyirəm Allahın
canlı təcəssümü
sənsən, mənəm,
Allahın damlası
İnsan özüdür.
İnsan düşüncəsi,
doğru sözüdür.
Bax, budur Allah...”
Salavat çevirir
Nicat kişi.
Yavaşıdan deyir:
“Əstəğfürullah!”
Nəsimi qəzəblə səslənir:
“İndi bir can üçün
dediklərimdən dönüb
tövbə edimmə?
Baş qazının, zahidin
yalan, riya yolunu
tutub gedimmə?
Yox!
Yox!
Qoca, anla məni!
Tövbəyə qurban vermək olmaz
vicdan deyəni.
Sən dövrəyə nəzər sal!
Göz yumma olanlara.
Aldanma təsvirlərə,
məqsədli yalanlara.
Ölkəni götürüb başına

rüşvət, iftira, böhtan.
Satılır, alınır hər şey;
namus, vicdan.
Satılır cənnət,
huri qılman.
Allahların da
doğma, ögey bəndəsi var.
Qıl körpüdən keçməyin də,
cənnətdə yuxarı, aşağı başın da
nırxı var,
məzənnəsi var.
Ödəniş bu dünyada,
nəqd pulnan.
Əvəz o dünyada.
Ömrü vur başa
bu ümid, bu üsulnan.
İtaətdə beli bükülmüşlərin
nəyi qalıb!
Bəlkə, dik burun
köhnə nələyini,
əyri tiryək demisi,
bir də calaq-culaq eynəyi qalıb.
Onları da alan yoxdur.
Pəsməndəyə meyil salan yoxdur.
Möminlər vədə şərbətindən
lül məstdir, məst,
vəzlər, yuxu gətirən
vaqiələr, hədislər
onlara həm xoşdur,
həm müqəddəs.
Nəsil-nəsil əvvam
cəhənnəm qorxusuyla,
intizarla yaşayır.
İnanıb səvabın gücünə,
cənnət vədinə:
qul olub
məzhəbə, dinə.
Üləmalar deyir:
“Qəbuli-qəvl-bə-düni dəlil!
Zikrdən, dua-sənadan özgə şey üçün
açma dil!”

Həyəcanından yorğun görünür
Nəsimi.
Xitam verir sözüne:
“Budur bəndəliyın nəsibi!”
Nicat kişi heyran-heyran
donub qalıb yerində.
Düşünür, deyəsən, həqiqət var
Şeyxin dediklərində,
Sonra salavat çevirir,
“əstəğfürullah!” deyir.
Ah çəkir.
Dodaqlarında titrəyir
bir neçə kəlmə.
“Keç taxsırından,
ey Xaliqu-yəzdan!
Böyük Yaradan!”

Bir neçə dəqiqə
qəmli sükut keçir aradan.
İmadəddinə yanaşır qoca.
Artıq vaxtdır, gərək
qəlbindəkini şeyxə açsın.
Deyir:
“Ya Şeyx!
Səksəni haqlamışam.
Çoxdur yaşım.
Axirət dünyasına yola salmışam
neçə əzizimi,
neçə dostu, yoldaşı.
Çox olub uzun ömrümün
yoxuşu, enişi,
ürək ağrısıyla
yada salıram keçmişini.
İndi nəyəm?!
Aciz, kimsəsiz bir bəndəyəm.
Bir qolumu kəsdilər –
bidət işləmişəm,
Qurani dəstəməzsiz
götürmüşəm əlinə deyər.
Sonra məlum oldu,
çuğul, böhtan imiş.
Bilmədim kimdən nicat istəyəm,

dərdimi kimə deyəm.
İndi çuğulçu mənəb sahibidir,
mən zindan keşikçisiyəm,
olan olub,
keçən keçib indi.
Kimdir yoxlayan
zülm kimin, ədalət kimindir.
Ürəyimdə bir sözüm var:
Ya Şeyx!
Yerə salma xahişimi!
Mən bu dünyada
qurtarmışam işimi
Al gey mənim libasımı!
Çıx zindandan.
Bəlkə, soruşan oldu,
bəlkə, baş keşikçi yoxladı,
“Ədalətdir” gecənin adı
Bu da açar!
Qala xəndəyi yanında
səni gözləyir dostlar.
Sabah, ölüm səhərində
məni görərlər sənin yerində”.

İmadəddin gülümsəyir
acı-acı.
Deyir:
“Sağ ol, nəcib qoca!
Ölümdən qorxmayanın
bu tədbirə nə ehtiyacı?
Onlar öldürəcəklər
mənim bədənimi.
Gerçək eşqim, doğru sözüm yaşayacaq.
Ölümə baş əyərmi
idrak, həqiqət,
ülvi eşq, təmiz məhəbbət?!
İnan, möhtərəm qoca, inan!
Ölümsüzdür yaradan insan!”

Qoca görür
təkid etmək əbəsdir.
Susur məyus, dalğın.
Düşünür:
Bəlkə də, doğru yolu
budur insanlığın...
Bu zaman
Şeyxin səsi gəlir yavaşdan:
Sanki ehtiyat edir şair,
sözlər sızılıb, süzülüb
keçməsin divar-daşdan.

“Mən sənin ricanı qəbul etmədim,
edə bilmədim.
Məni məzur tut,
O söhbəti unut!
Mənim ricamı eşit!
Al bu şeiri, vaxt var ikən hələ,
sabah yetir dostlara.
Bu, ömrümün son arzusudur...”
Qoca kağızı öpüb
qoyur qoynuna.
Şair susur.
Qoca susur.
Zindan susur..

Səhərə az qalır.
Tünd narıncı zolaqlar
üfəqə naxış salır –
nəhəng arıqapan quşun
qanadları kimi.
Yaxın minarədən
ucalır minacat səsi.
Çağırır möminləri
obaşdanlığa.
Allahü əkbər!
Allahü əkbər!
Hələ üfəq arxasındadır səhər.
Son gecənin sıpqar qaranlığı
yubanır daş hücrənin
künc-bucağında.
Dustaq nələr düşünür
gecənin bu çağında:
“Bəlkə, bu dözümlü,
bu cəsarət əbəsdir.
Bəlkə, məni təhrik edən
məlun səsdir.
Yox!
Yox!
Bu, gələcəyə ibrətli dərslərdir.
İstər zindanda çürüt,
istər sürgündə qocalt,
istər dara çək,
həqiqət ölümə baş əyməyib.
əyməyəcək!”

Bakı, Zuğulba
1973-1974